

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кафедра спортивної медицини, здоров'я людини

Гузій О.В.

Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання.

Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів.

Модифікація й адаптація курикулуму.

Для студентів спеціальність 8.01020301 «здоров'я людини»

ЗАТВЕРДЖЕНО

На засіданні кафедри спортивної медицини,

здоров'я людини

29 серпня 2018р. протокол №1

Зав. Каф. О.І.Шиян

Лекція №7

Тема: Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання. Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів. Модифікація й адаптація курикулуму.

План.

1. Поняття про корекцію і компенсацію.
2. Значення корекційно-розвивальної роботи у процесі навчання дітей із порушенням психо-фізичного розвитку.
3. Діяльність навчальної команди у роботі фахівців для розробки та реалізації курикулуму

Використані джерела:

1. Виклик для України: розробка рамкових основ змісту загальної середньої освіти для 21-го століття // Матеріали Неукраїнської науково-практичної конференції. 26-27 черпни 2007 р. - К., 2007. - 239 с.
2. Інклюзивна школа: особливості організації та управління. Навчально-методичний посібник/ Кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І.-К.: 2007. -128 с.
3. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярці і особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. - К: Педагогічна думка, 2007. 457 с.
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. - К.: «Самміт-Книга», 2009. - 272 с.
5. Луговський А., Сварник М., Падалка О. Реабілітаційний супровід навчання неповноспрвних дітей. - Л: Колесо, 2008. - С.49 - 60.
6. Методичні¹ матеріали на допомогу вчителєві-дефектологу / За ред. В.М. Ремажевської. - Львів: ЛОНМЮ, 1997. - 96 с.
7. Путівник для батьків дітей з особливими потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А.А. - К: ТОВ ВПЦ «Літопис-XX» - 2010. - (Серія «Інклюзивна освіта»),
8. Софій Н., Сварник М., Троханіс П. Права дітей з особливими освітніми потребами та рівний доступ до якісної освіти. - К: Міжнародний фонд «Відродження», 2006. - 64 с.
9. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/Кол.:авторів:
10. Створення ресурсних центрів. Посібник для батьків дітей з особливими освітніми потребами - Всеукраїнський фонд Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред. Даниленко Л.І., - К.:2007. - 128 с. «Крок за кроком» - К: ФО-П Придатченко П.М., 2007. -216 с.

11. Формування позитивного ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку: Навчально-методичний посібник. - К.: ФО-П Придатченко П.М., 2007.

12. Инклюзивное образование. Выпуск 1. - М.: Центр «Школьная книга», 2010. - 272 с.

Корекційно-розвивальна робота - вагома складова інклюзивного навчання. Корекційно-розвивальну роботу в умовах інклюзивного навчання здійснюють спеціальні фахівці: корекційний педагог, логопед, спеціальний психолог, соціальний працівник. Однак, не стоять осторонь корекційної допомоги й інші учасники мультидисциплінарної команди, а саме: вчителі, асистенти вчителів, музичні керівники, фахівці з ЛФК та ін. Значна роль у закріпленні корекційної роботи належить батькам.

Відомо, що у дітей з проблемами розвитку наявні фізичні та (або) психічні порушення, які ведуть до відхилень у загальному розвитку. Залежно від характеру порушення, часу його виникнення та особливостей протікання одні недоліки можуть повністю усуватися, інші - тільки коригуватися, деякі - компенсуватися. Цей алгоритм діє як в умовах спеціальної освіти, так і в умовах інклюзії, але в останній акценти дещо зміщені. Тож доцільно розглянути основні засадничі поняття дефектологічного тезаурусу.

Корекція (від лат. соггесііоп - поліпшення, виправлення) - 1) сукупність педагогічних та лікувальних засобів, спрямованих на поліпшення та виправлення процесу розвитку особи; 2) виправлення окремих вад у дітей із психофізичними недоліками. Перше із тлумачень корекції - широко дефектологічне, друге - пов'язане з використанням терміну корекції у вузькому значенні («корекція вимови» - виправлення недоліків вимови дитини завдяки логопедичним засобам, «корекція зору» - застосування оптичних засобів для поліпшення зорової функції").

Компенсація (від лат. сотрепзаііо - урівноважування, зрівнювання) - відновлення недорозвинених чи порушених психічних функцій, використовуючи збережені чи перебудовуючи частково порушені функції. При компенсації психічних функцій можливе залучення в її реалізацію нових

нервових структур, які раніше не брали в цьому участі. Такі структури функціонально об'єднуються на основі розв'язання спільних завдань.

У процесі організації корекційно-розвивальної роботи із дитиною з порушеннями психофізичного розвитку необхідно врахувати компенсаторні можливості організму, тобто ті позитивні зміни, що відбуваються у розвитку дитини загалом під впливом цілеспрямованого, організованого навчання. Тому цей вид роботи у педагогічній діяльності - основна й невід'ємна умова успішного «залучення» дитини до інклюзивного навчання.

Корекційно-розвивальна робота здійснюється засобами педагогічного процесу - його змістом, методикою, організаційними формами. А педагогічний процес, мета якого - корекція розвитку дитини, визначається як корекційно-спрямований (відтак - корекційно-спрямоване навчання чи корекційно-спрямоване виховання).

У ході застосування корекційно-розвивальної роботи в інклюзивній школі, залежно від потреб і навчальних можливостей дитини, використовуватимуться допоміжні навчальні технології, методики або їх модифіковані чи адаптовані елементи. Наприклад: для учня із порушеннями зору в класній кімнаті необхідно вибрати добре освітлене робоче місце, визначити оптимальну відстань для списування із дошки, подбати про додаткове місцеве освітлення. Під час уроку використовувати збільшену наочність (бажано щоб учень мав її на парті), за потреби розробляти структуровані таблиці - підказки, використовувати контрастність (замість чорного тексту на білому тлі матеріал роздруковувати на жовтому) і т. ін.

Якщо учень має порушення рухової сфери навчальній команді необхідно подбати про можливість доступу до робочого місця, дошки (відрегулювати її висоту), місце для відпочинку (окрема кімната чи мат у затишному куточку класу), передбачити доступність туалетної кімнати і рівень допомоги у ній. Під час організації навчання вчителю необхідно враховувати складність ураження рухової сфери: як загальної, так і дрібної моторики, інші порушення, які

супроводжуючі, дитину із церебральним паралічем (зниження гостроти зору чи слуху, порушення емоційно-вольової сфери, мовлення).

Важливо до початку навчального року провести бесіду з батьками учня, оскільки на основі отриманої від них інформації відбуватимуться первинні зміни у класній кімнаті та добиратиметься наочний матеріал для учня.

Необхідно також враховувати, що батьки відіграють ключову роль в освіті й підтримці учня з особливими освітніми потребами. По-перше, вони - батьки з правами та обов'язками, які виступають джерелом інформації, партнери при розробці та впровадженні програм за участі їх дітей, а також «споживачі» наданої нами освіти. І тому їхня думка значуща.

Педагог інклюзивного класу, використовуючи співпрацю із усіма членами мультидисциплінарної команди, орієнтуватиметься на особливі стратегії навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Наприклад, учням із розладами спектру аутизму потрібна адаптація навчальної програми з врахуванням «тріади порушень»: соціальної взаємодії, комунікації, поведінки; учням з порушеннями інтелекту важлива є покрокова інструкція до виконання завдання; учням з порушеннями мовлення та мови потрібна корекція, скерована на виправлення вад вимови і т.д.; для учнів з порушеннями слуху необхідно використовувати мову жестів та інші допоміжні засоби.

Корекційно-розвивальна робота розглядається як підґрунтя організації навчально-виховної роботи, зокрема в інклюзивній школі: без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків знижується ефективність навчання й виховання дітей: ускладнюється процес оволодіння необхідними для них знаннями, вміннями, навичками, становлення поведінки, соціалізації особистості.

Проте особливості корекційно-розвивального впливу визначаються не стільки закономірностями засвоєння навчального матеріалу, скільки його метою, визначеною відповідно до предмета корекції, його сутності, психологічних закономірностей впливу на нього. Саме предмет корекції, тобто те, що необхідно виправляти та розвивати в дитини, визначає мету, пошук

спеціальних шляхів організації педагогічного процесу, добір відповідних методичних засобів та змісту навчання, показники його результативності.

Отже, корекційно-розвивальну роботу забезпечують такі компоненти педагогічного процесу: цільовий, організаційний, змістовий, методичний, результативний.

Задля забезпечення фахової корекційно-розвивальної роботи в умовах навчального закладу створюється навчальна команда різнопрофільних спеціалістів, які беруть участь у розробці та реалізації індивідуального навчального плану (ІНП) учня. У інклюзивній школі до складу такої команди входить: вчитель, психолог, соціальний педагог, методист; за потреби запрошують медичних працівників, фахівців з реабілітації, педагогів-дефектологів (корекційних педагогів). Також невід'ємними членами навчальної команди будуть батьки учня, з якими обговорюються й узгоджуються усі дії та заходи, котрі проводитимуть із дитиною у навчальному закладі, а також визначається можливість реалізації ІНП в домашніх умовах, результатом такої співпраці виступає погоджена батьками програма розвитку та навчання дитини.

Діяльність і співпраця фахівців мультидисциплінарної команди в умовах інклюзивної школи: педагоги (вчителі, дефектолог), асистенти, психолог, соціальний педагог, адміністрація навчального закладу, батьки.

Організація корекційноспрямованого навчання у інклюзивному класі передбачає підготовку та створення умов, необхідних для роботи учнів над засвоєнням програмного матеріалу, подолання навчальних проблем, висвітлених у ІНП. Організаційний бік такої роботи охоплює широкий діапазон питань: визначення оптимальної її форми (групова, підгрупова, індивідуальна), типу уроку та його структури, а також забезпечення учнів необхідними навчальними матеріалами, інструментами тощо. Тобто, дитина з особливостям психофізичного розвитку не повинна займати особливого становища у класі, вона має почуватися природно і досягти максимальної самостійності. Важливо, щоб на початку шкільного навчання учень із порушеннями розвитку мав подолати власні стереотипи поведінки у класному середовищі.

Особливе значення для проведення корекційної роботи мін цілеспрямований добір змісту навчання та використання його можливостей. Виправлення вад дитини та її навчання можуть здійснюватись на одному й тому самому програмному матеріалі. Проте, залежно від поставленої мети, обраних форм організації навчання, типу уроку чи заняття, змінюватиметься сила, темп корекційного впливу та якісного засвоєння знань. Наприклад: якщо до реалізації ІНП залучено вчителя, психолога та батьків, успішним корекційний вплив буде лише за умови в взаємодоповнення, повторення і закріплення навчального матеріалу у різних формах роботи з різними фахівцями під час різних видів діяльності. Тому, щоб навчальний матеріал мав корекційне значення і сприяв становленню певної складової розвитку, він повинен забезпечувати досягнення освітньої мети, враховувати особливості його засвоєння та уможливлювати в процесі навчання проведення корекційно-розвивальної роботи.

Якщо на уроці математики ставиться мета сформувати в дитини певну розумову дію, наприклад, узагальнення за спільною ознакою, то зміст навчання має містити матеріал для такої роботи, а розв'язання відповідної арифметичної задачі - ставити дитину в ситуацію необхідності виконувати дію узагальнення. Психолог дане поняття може закріплювати під час індивідуальних корекційних занять, використовуючи іншу наочність або завдання на повторення чи закріплення матеріалу. Батьки ж ті узагальнюючі поняття можуть закріплювати під час прогулянки, читання, виконання «хатніх справ».

Досягнення корекційної мети передбачає і визначення відповідної до предмета корекції методики диференційованого впливу (методи, засоби, прийоми, умови тощо). Саме методиці надається провідна роль у проведенні корекційно-розвивальної роботи.

Постановка й досягнення мети відповідно до визначеного предмета корекційного впливу вимагають передбачати й корекційні ефекти як специфічні, вагомі її компоненти, тобто обирати показники результативності роботи з дитиною, проведеної засобами організації, змісту, методики. Якщо

показником ефективності навчання є засвоєння учнем знань і способів дій, намічених навчальними програмами, то ефективність корекції вимірюється за параметрами, що свідчать про його розвиток. Найбільш загальний показник розвитку – становлення в дитини діяльності (ігрової, трудової, навчальної), всіх її структурних компонентів, набуття таких характеристик діяльності, як її усвідомленість та довольність, загальнонавчальних і загальнотрудових умінь, розвиток чи сформованість визначених як предмет впливу складових психофізичного розвитку.

Розглядаючи відмінність показників ефективності засвоєння навчального та корекційного процесів, слід враховувати різний термін їх досягнення. Адже опанування учнями знань, умінь і навичок відбувається набагато швидше, ніж становлення в них певних психічних надбань.

Задля досягнення позитивних якісних змін у процесі організації корекційно-розвивальної роботи в інклюзивному класі фахівцям необхідно дотримуватися визначених наукою принципів:

- ◆ системності корекційних, профілактичних і розвивальних задач;
- ◆ єдності діагностики та корекції;
- ◆ пріоритетності корекції каузального типу;
- ◆ діяльнісний принцип корекції;
- ◆ врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини;
- ◆ комплексності методів психологічного впливу;
- ◆ активного залучення найближчого соціального оточення. Таким чином члени навчальної команди в процесі корекції психічного розвитку (сукупність педагогічних і психологічних впливів, спрямованих на виправлення, компенсацію недоліків, відхилень у психічному та фізичному розвитку дитини, що містить у собі як корекцію окремих дефектів, так і цілісний вплив на особистість) дотримуються і використовують психокорекційні технології - сукупність знань про способи та засоби проведення психокорекційного впливу, який розглядають як складну систему,

що включає стратегічні, й тактичні завдання. Стратегічні - розробка психокорекційних розвивальних програм і комплексів; тактичні - розробка методів і психокорекційних розвивальних технік (вибір форми проведення корекційно-розвивальної роботи, підбір груп, режим і тривалість занять).

Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії передбачає:

1. Медичну допомогу (лікування основного захворювання, підтримуюча терапія, лікувальна фізкультура, масаж та ін.). Наприклад, дитина із загальними соматичними захворюваннями у медичному блоці навчального закладу може отримати (ввести) необхідний препарат (інсулін); відвідувати групу оздоровчої, лікувальної фізкультури замість основної групи з фізичного виховання; дитина із жереб- ральним паралічем отримує реабілітаційну підтримку у вигляді стимулюючого чи розслаблюючого масажу та ін.

2. Педагогічну допомогу (навчання, виховання та розпиток). Наприклад, педагогом добираються відповідні до потреб учня технології подачі матеріалу або його відтворені ін.; проводиться додаткова індивідуальна робота; створюються умови для соціальної адаптації учня.

3. Психологічну допомогу (психологічна корекція, оптимізація сімейного клімату). Психолог навчального закладу проводить сімейне консультування; організовує спільні заходи у класі; подолання конфліктів, а також проводить індивідуальну психокорекційну роботу з учнями.

4. Соціальну допомогу (надання можливості соціалізуватися, допомога непрацездатним та ін.). Наприклад, соціальний педагог сприяє адаптації учня; проводить заняття з учнівським, батьківським колективом; працює над усвідомленням вибору професії; дбає про сімейний мікроклімат.

Складання корекційно-розвивальної програми та вміння її модифікувати - важливий компонент готовності педагога до роботи в інклюзивній школі,

оскільки універсальних корекційних програм не існує. Окрім структури дефекту та ступеня тяжкості, треба враховувати час його виникнення, рівень розвитку міжфункціональних зв'язків, типологічні та індивідуально-психологічні особливості дитини (можливості, досягнення, позитивні сторони), а також попередню соціальну ситуацію розвитку.

Отже, корекційна робота вчителя з учнем у класній кімнаті не повинна будуватися як просте тренування вмінь і навичок (виконання вправ чи завдань з підручника за чітко визначеними запитаннями), а покликана закріплювати у різних видах навчальну діяльність. Наприклад, дитині з порушеннями пізнавального розвитку необхідно зменшити кількість матеріалу у темі, яка читається; дати більше часу на осмислення та виконання завдання і врахувати допоміжні заходи: підказки, інструкції, показ і час, який на них затратиметься. Передбачити дії та допомогу асистента під час уроку. Спрогнозувати засвоєння дитиною матеріалу і ті завдання, які виноситимуться на індивідуальну корекційно-розвивальну роботу.

Члени команди розглядають навчання дитини не як виконання окремих вправ з удосконалення психолого-педагогічної діяльності, а як цілісну свідому діяльність (по можливості - усвідомлену дитиною). При цьому зміни окремих психічних утворень дитини повинні сполучатися з оптимізацією умов життя, виховання та навчання, в яких перебуває дитина.

Створення умов для забезпечення корекційної складової для дітей з порушеннями функції аналізаторів (зору, слуху), протезовані відповідними медичними засобами (окуляри, слухові апарати), вимагатимуть також дотримання описаних вище правил. Проте, зменшувати обсяг навчального матеріалу не доведеться. Лише передбачити більше часу на виконання завдань та відповідно, за потреби, зменшення їх кількості.

Корекційно-розвивальна складова у навчальному процесі повинна мати випереджаючий характер, не тільки вправляти й удосконалювати те, що досягла дитина, а й активно формувати те, що повинно розвинути у найближчій перспективі.

Необхідно узгоджувати дії всіх спеціалістів, що працюють з дитиною (логопед, дефектолог, учитель, психолог, лікар, асистент, батьки).

При складанні корекційно-розвивальної програми необхідно дотримуватись таких методичних вимог:

- ◆ чітко сформулювати основну мету психолого-педагогічної корекційної роботи;
- ◆ виділити коло завдань, які повинні конкретизувати основну мету;
- ◆ визначити зміст корекційних занять, враховуючи структуру дефекту та індивідуально-психічні особливості дитини, розвиток провідного виду діяльності;
- ◆ визначити форму роботи з дитиною (групова, сімейна, індивідуальна);
- ◆ підібрати відповідні методи й техніки із врахуванням вікових, інтелектуальних та фізичних можливостей дитини;
- ◆ запланувати форму участі батьків та інших спеціалістів у корекційному процесі;
- ◆ розробити методи аналізу оцінки динаміки корекційно-розвивального процесу;
- ◆ - підготувати приміщення, необхідне обладнання та матеріали.

Ця корекційна програма є важливою складовою у розробці індивідуального плану розвитку дитини.

Вчитель і асистент учителя у навчально-виховному процесі також дотримується корекційно-компенсаторної складової, що проявляється у дотриманні певних правил та технологій роботи з учнями із освітніми потребами. Зокрема, внесення змін до організації навчального процесу у класі, так зване диференційоване викладання, яке проявляється у модифікації подачі та оцінюванні навчального матеріалу. Тобто вчитель розробляє, трансформує завдання із підручника до потреб дитини чи групи дітей, а також обирає шлях

оцінювання виконання завдань. До організації такої роботи він активно залучає асистента, оскільки ця особа реалізуватиме в процесі уроку розроблені й адаптовані заходи.

Ефективність корекційної роботи значною мірою залежить від оптимального вирішення організаційних питань усіма членами команди: вибору форми проведення занять; підбору й комплектації корекційних груп; визначення тривалості та режиму занять.

За потреби учням з психофізичними порушеннями під час освітнього процесу пропонуватиметься індивідуальна психологічна корекція, яка обирається в таких випадках:

- ◆ якщо проблеми дитини або підлітка мають індивідуальний, а не міжособистісний характер;
- ◆ якщо дитина або підліток відмовляється працювати в групі внаслідок: недостатнього соціального досвіду, важкого фізичного дефекту, негативного ставлення батьків до групової взаємодії;
- ◆ якщо у дитини або підлітка наявні виражені афективні проблеми: висока тривожність, необґрунтовані страхи, невпевненість у собі.

Індивідуальні спеціальні заняття з дітьми з особливими потребами організовуються в тих випадках, коли вирішення корекційних завдань потребує концентрації уваги дефектолога (логопеда, корекційного педагога) на одній дитині, а також під час реалізації індивідуальних корекційних програм для дітей з важкими порушеннями розвитку.

Групові заняття уможливають корекцію з декількома дітьми, а також використовувати можливості взаємодії дітей між собою під час заняття.

При проведенні психологічної корекції особистісної сфери, міжособистісних стосунків можна об'єднувати дітей з різною тяжкістю одного дефекту разом зі здоровими дітьми. Різниця у віці може досягати 2-5 років.

Індивідуальна навчальна та корекційно-розвивальна програми повинні встановлювати реалістичні завдання. Якщо завдання далекі від реальності, то

програма створює більше негативних моментів (шкільна неуспішність, дисбаланс у співпраці фахівців, незадоволення колективу та батьків і т. ін.). При постановці загальних корекційних завдань потрібно враховувати дальню та ближню перспективи розвитку дитини, планувати як конкретні показники, так і їх можливе відображення в діяльності у подальшому.

Необхідно пам'ятати, що ефективність корекційної роботи може бути виявлена як в процесі самої роботи, так і по її закінченню, або значно пізніше. Вважається, що остаточно говорити про закріплення або втрату позитивного ефекту можна приблизно через півроку після завершення корекційно-розвивальної програми.

При плануванні та реалізації корекційної програми треба розуміти: що невдача в досягненні її цілей може не просто зберегти вихідну ситуацію неблагополуччя дитини, але й зробити її тяжчою. Тому треба контролювати динаміку роботи, відповідально ставитись до планування й проведення корекції.

Таким чином, корекція розглядається як вагома складова навчально-виховного процесу в інклюзивному навчальному закладі. Все це слугує єдиній меті - забезпеченню якості життя дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.

Важливо також те, що в корекційно-розвивальній роботі першочергову роль відіграють не окремі засоби корекції та методичні прийоми, а особистість вчителя, тобто сукупність соціальних, емоційно-вольових і характерологічних якостей педагога, котрий реалізує філософію інклюзії.

Перелічені вище педагогічні якості та особистісні риси визначають активну позицію вчителя у створенні умов навчання та виховання учня з психофізичними порушеннями. Таким чином, до функціональних обов'язків вчителя інклюзивного класу додається внутрішнє прагнення до внесення змін у навчальний процес, до самовдосконалення.

На нинішньому етапі становлення інклюзивної освіти залучення дітей з особливостями психофізичного розвитку базується на існуючій нормативно-правовій базі, яка наповнює освітній компонент. До неї відносимо:

Навчальний план - державний документ, яким встановлюються структура навчального року, навчальні предмети, порядок їх вивчення за роками навчання та відповідний бюджет часу. Типові навчальні плани, що використовуються в системі спеціальної освіти, враховують особливості психофізичного розвитку дітей і мови навчання, а також містять інваріантну складову (зокрема й корекційно-розвивальні заняття), сформовану на державному рівні, обов'язкову для всіх загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчаються учні з вадами психофізичного розвитку, незалежно від їх підпорядкування, типів і форм власності, та варіативну, де передбачено додаткові години на вивчення предметів інваріативної складової, курси за вибором, індивідуальні та групові заняття.

На основі типових навчальних планів навчальні заклади щорічно складають робочі навчальні плани, конкретизуючи варіативну складову з урахуванням особливостей порушень розвитку й індивідуальних освітніх потреб учнів. Робочі навчальні плани затверджуються відповідним органом управління освітою.

У навчальному плані представлені освітні галузі та предмети, через які вони реалізуються. Для створення оптимальних умов оволодіння навчальним матеріалом з учнями, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, проводять індивідуальні й групові корекційні заняття, зокрема, логопедичні, з лікувальної фізкультури тощо.

Навчальні програми містять точно визначений обсяг і характер навчального матеріалу, які відповідають пізнавальним можливостям дітей з особливостями психофізичного розвитку. Навчальні програми з усіх предметів передбачають розв'язання не лише загальноосвітніх, а й корекційних завдань.

Підручник - це основна навчальна книга для учнів. Зміст підручника, його структура й оформлення мають відповідати програмі предмета; йому

притаманні: тісний зв'язок теорії з практикою; доступність, логічність, переконливість і обґрунтованість викладу; структурна простота змісту; чіткість розташування матеріалу, виділення кольором основних понять, правил, висновків; невеликий обсяг статей (параграфів, оповідань); мінімальна кількість нових понять, термінів, правил, висновків у одній статті; максимальна простота і емоційна забарвленість словесного матеріалу; супровід текстів наочністю, прикладами, проте без перенасичення; відсутність абстрактних, мультиплікаційних зображень; наявність великої кількості матеріалу для повторення та закріплення вивченого; наявність додаткового матеріалу для індивідуальної та диференційованої роботи; відповідність шрифту віковим особливостям дітей; привабливе зовнішнє оформлення, тверда обкладинка.

Як зазначає Тім Лорман у своїй праці «Сім стовпів інклюзії», шкільна навчальна програма в багатьох західних країнах значно ускладнює освітянам реалізацію їхніх спроб використовувати інклюзивний підхід в освіті. У шкільних округах, зокрема, Канади нині існує тенденція використовувати навчальну програму, яка є лінійною, позбавленою гнучкості, вилученою і контексту, занадто конкретною, централізованою, вона не враховує потреби груп меншин. Така наказова навчальна програма призвела до значного поширення викладання, орієнтованого на учителя, коли педагогам доводиться долати значні труднощі в спробах досягти результативності, якої від них вимагають. Ця проблема стосується повною мірою і нашої освітньої галузі.

Для інклюзії корисні методи навчання, більш орієнтованих на дитину, або навіть такі, що концентрують увагу на взаємовідносинах і навчанні в невеликих групах. Це явище відоме як «навчання, позбавлене конкретного центру уваги», спонукає до реформування навчальної програми, яка була б достатньо широкою для того, аби задовольняти потреби учнів, котрі мають значний спектр порушень.

Враховуючи сучасні дослідження й твердження практиків, суспільство прийшло до визнання та ствердження права осіб з особливостями психофізичного розвитку на повноцінну участь у суспільному житті та

намагається усвідомити необхідність створення умов для реалізації цього права.

Навчальний процес в інклюзивному навчальному закладі здійснюється диференційовано за програмами, посильними для дітей, і за умов кваліфікованої спеціальної корекційної допомоги. Тому, крім учителя в навчальному процесі активну участь бере асистент вчителя, котрий володіє корекційно-компенсаторними технологіями. Він здійснює превентивне й корекційне сприяння психологічних і корекційних послуг.

До особливостей формування пізнавальних процесів кожного учня, який потребує індивідуального навчального плану, адаптуються (процес навчання, тобто визначаються форми, методи, технічне й методичне забезпечення навчального процесу, а також забезпечуються зміни фізичного середовища) та модифікуються (тобто вносяться зміни до понятійної сутності навчального матеріалу, його змісту, форм та методів навчання) стандартні навчальні плани, програми, методичні рекомендації, конспекти уроків, створюються індивідуальні навчальні плани, які є основою курикулуму для навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Термін «курикулум» походить від латинського слова, що дослівно означає - програми для розвитку дітей. Термін вживається у галузі освіти.

Парадигма модифікації стандартного навчального плану ґрунтується на кількох уявленнях:

- ◆ діти з інвалідністю мають нижчий рівень наочності;
- ◆ мають проблеми з виконанням контрольних завдань;
- ◆ потребують більше повторень і практики для закріплення знань.

Т. Лорман наголошує, що важливо не розглядати модифікацію та адаптацію навчальної програми лише як зміну рівня навичок, необхідного для опанування матеріалу. Звичайно, модифікація може означати саме це, однак, зміну рівня навичок, необхідного для засвоєння матеріалу, слід розглядати як останній засіб. Його можна застосувати після того, як повною мірою були

розглянуті можливості іншої адаптації (такої, як використання техніки, додаткових людських або інших ресурсів). Стосовно окремих дітей (наприклад, тих, хто має лише порушення зору чи аналогічні порушення) модифікація рівня навичок, необхідних для засвоєння матеріалу, була б зовсім недоречною.

На підставі існуючих нормативно-правових документів, перелічених вище, та курикулуму, навчальна команда навчального закладу розробляє індивідуальні заходи до освітніх потреб учня. Таким чином виникає ряд шкільної документації, яка дозволяє врахувати особливості психофізичного розвитку дитини та коригувати їх в процесі навчання. До такої документації, крім корекційно-розвивальних планів, які розробляє фахівець (корекційний педагог, логопед, вчитель-реабілітолог, фізіотерапевт та ін.) відносимо також портфолію, «Кейс стаді» та індивідуальні навчальні програми (розробляються та формуються членами навчальної команди, особлива роль відводиться - вчителю), опис яких наводимо нижче.

Портфоліо - це одна з форм збору інформації про учня та його розвиток, яка передбачає: зміщення акценту з того, що учень не знає і не вміє, на його сильні сторони, тобто, що він знає і чого навчився чи може навчитися; інтеграцію кількісних і якісних оцінок; домінування самооцінювання над зовнішнім оцінюванням.

Також портфолію має переваги, оскільки: характеризує якість навчання різнобічно і багатовимірно; розкриває індивідуальні можливості дитини; демонструє динаміку досягнень учня за певний проміжок часу; допомагає визначити ефективність та відповідність індивідуальної навчальної програми можливостям дитини, коригувати її; стежити за розвитком соціалізації та формуванням особистості учня, здійснювати зворотний зв'язок між дитиною, батьками, вчителем

Містить портфолію інформацію про учня та його роботи: зошити, малюнки та інші види праці. Переважно має вигляд папки з файлами.

«*Кейс стаді*» - це приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл. Подається як описова інформація про учня, його попередній досвід, програми, за якими навчався, допомога, що надається в школі, характеризується робота фахівців: форми роботи, технології та реакція учня на таке втручання. Також подається інформація про перспективу подальшого навчання чи професійної спрямованості учня. Може доповнювані портфолію.

Відомий канадський вчений Клоу стверджує «...що лише через більш глибоке розуміння навчальної програми ми можемо сподіватися прорватися до розуміння індивідуальних проблем». Така точка зору привела до ідеї про універсальну модель навчальної програми, яка, згідно з Бламіресом (1999), функціонує на основі трьох принципів: надавати численні варіанти представлення змісту; надавати численні варіанти для вираження та контролю; надавати численні варіанти для залучення і мотивації.

Діяльність навчальної команди у роботі фахівців для розробки та реалізації курикулуму

Наразі вчителів заохочують (чи від них вимагають) неформально модифікувати навчальну програму або робити це формально за допомогою Індивідуального навчального плану.

Індивідуальний навчальний план - один з найважливіших інструментів у роботі з дітьми з особливими потребами, формальний документ, який містить детальну інформацію про дитину й послуги, які вона має отримувати. Він розробляється командою педагогів і фахівців, об'єднує їхні зусилля з метою створення комплексної програми роботи з дитиною і, водночас, визначає, які саме послуги надаватиме кожен фахівець. Батьки - активні учасники складання індивідуального навчального плану, оскільки вони знають своїх дітей краще за інших. Індивідуальний навчальний план визначає необхідні адаптації та слугує підґрунтям для подальшого планування навчальних занять. Він розробляється реалізується для кожного учня з особливими освітніми потребами.

У наступній темі детально розглядаються компоненти індивідуального навчального плану та алгоритм його складання.

В інклюзивному закладі рішення стосовно форм, методів, засобів роботи з дитиною ухвалюється колективно; члени команди несуть колективну відповідальність за результат. Також необхідно пам'ятати, що:

- ◆ батьки - рівноправні членами команди;
- ◆ всі члени команди мають рівний статус і вважаються однаково важливими;
- ◆ знання та вміння представників різних дисциплін інтегруються під час розробки та реалізації навчального плану роботи з дитиною.

Загальновідомо, що ефективність навчально-виховної, корекційно-розвивальної та лікувально-профілактичної роботи в інклюзивному класі значною мірою залежить від скоординованості дій педагога та різнопрофільних фахівців (педагога, соціального працівника, спеціального педагога, медичного працівника, психолога, помічника вчителя, реабілітолога, логопеда, батьків), які входять до складу навчальної команди. Фаховий супровід дитини з особливостями психофізичного розвитку забезпечує формування необхідних навичок і вмінь, мінімізацію впливу фізичних та психічних обмежень дитини з особливими потребами у процесі здобуття освіти.

Тому однією з нагальних проблем інклюзивної освіти, яка потребує вирішення на даному етапі, є кадрове забезпечення інклюзивних навчальних закладів. До штатного розпису їх додатково мають вводитися такі посади, як педагог-дефектолог, реабілітолог, логопед, асистент педагога (вихователя) інтегрованого класу (групи).

Важливо усвідомлювати, що педагоги не в змозі охопити всього, вони не можуть знати відповідей на всі запитання стосовно дитини, однак, вони мають знати, де або з чією допомогою можна знайти ці відповіді.

Спеціалісти з проблем розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку можуть багато в чому допомогти педагогам. Логопеди, фізіотерапевти, психологи, невропатологи, фахівці з фізкультури, працетерапії, терапії поведінки, дієто терапії, соціальні працівники - всі вони можуть закласти свої цеглинки в підвалини успішного інклюзивного класу.

Склад команди залежить від особистості дитини та її психолого-педагогічних особливостей. Члени команди спільно оцінюють стан розвитку кожної дитини, розробляють перспективні та короткочасні індивідуальні плани роботи з дитиною, реалізують їх разом і дитиною, вирішують питання залучення команди фахівців, планують додаткові послуги, аналізують результати спільної діяльності, оцінюють її, а також різнобічно підвищують свою кваліфікацію. Безумовно, ключовою фігурою команди є вчитель.

Крім конкретної команди, у школі створюються своєрідна мережа підтримки; це - всі, хто працює з дітьми школи, в тому числі водії, кухарі, секретарі та адміністратори. Всі вони інформуються, яким чином можуть допомогти дитині з порушеннями розвитку. Необхідно ділитися знаннями, повноваженнями, приміщеннями. Максимально ефективне використання місцевих ресурсів дає змогу зменшити потребу в сторонній допомозі.

Робота в інклюзивних школах завдяки цілеспрямованій роботі всіх фахівців здійснюється у таких напрямках:

- ◆ соматична комплексна робота;
- ◆ неврологічна комплексна робота;
- ◆ психологічна комплексна робота;
- ◆ логопедична комплексна робота;
- ◆ педагогічна комплексна робота;
- ◆ нейрофізіологічна комплексна робота;
- ◆ організована батьківська комплексна робота.

Робота фахівців у таких школах розрахована на постійну допомогу й підпорядкована гнучкості навчальних програм, які задовольняють потреби дітей із різними можливостями та здібностями. Діти з особливими потребами

одержують необхідну додаткову підтримку в контексті виконання загальноприйнятої навчальної програми, а не користуються спеціально розробленими. Підтримка здійснюється на постійній основі, починаючи з мінімальної допомоги, яка надається помічником вчителя, котрий присутній під час навчально-виховного процесу.

Професійні вміння фахівців інклюзивних шкіл передбачають:

- належне оцінювання особливих потреб і можливостей дітей;
- адаптацію та модифікацію змісту навчальних планів і програм;
- використання допоміжних навчальних технологій, зокрема диференційованих методик навчання;
 - ◆ планування та реалізація спільної діяльності різнопрофільних фахівців і батьків дітей з обмеженими можливостями здоров'я;
 - ◆ використання індексу інклюзії (внутрішньошкільного моніторингу).

Дедалі більше визнання набуває тенденція залучення до педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі в якості рольової моделі осіб з фізичними вадами, оскільки вони можуть слугувати прикладом успішної особистісної та професійної реабілітації.

Робота всіх фахівців навчального закладу спрямовується на досягнення головної мети - підготовка дитини до самостійного життя. При цьому значну увагу сконцентровують на тому, щоб допомога і підтримка у процесі навчання не перевищувала необхідну, інакше дитина стане занадто залежною від цієї підтримки.

При плануванні навчально-виховного процесу кожен із фахівців навчальної команди основну увагу спрямовує на втілення таких фундаментальних позицій:

- ^ Необхідність запровадження інноваційних педагогічних підходів і методів, в тому числі - при оцінюванні навчальних досягнень означеної категорії дітей.

^ Запровадження диференційованого, індивідуального підходу практично до кожної дитини з порушеннями розвитку (індивідуальних навчально-виховних програм та індивідуальних навчальних планів (ІНП).

^ Забезпечення (для умов загальноосвітнього навчального закладу) психолого-педагогічного, корекційно-реабілітаційного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Щоб забезпечити загальний успіх справи, слід з повагою ставитися до всіх і вдумливо та наполегливо працювати на користь дитини.

Наприклад, для складання навчальної програми учню з порушеннями пізнавального розвитку (затримка психічного розвитку, розумова відсталість) необхідно визначити рівень сформованості навчально-пізнавальних мотивів, знати особливості перебігу психічних процесів та шляхи їх формування. Відповідно для роботи потрібно отримати консультацію в олігофренопедагога (корекційного психо- педагога), який допоможе розкрити технології роботи з дітьми із даною нозологією порушення. Тобто вчитель повинен усвідомити, що навчання дитини відбуватиметься в ігровій формі; застосовуватиметься велика кількість повторень, прямі покази виконання завдань; малюнкові, словесні інструкції виконання діяльності та ін. Асистент учителя в навчально-виховному процесі значну увагу приділятиме формуванню навичок самообслуговування в шкільному просторі. Фахівець зі спеціальної освіти проводитиме додаткові індивідуальні види роботи на формування, закріплення, повторення та ін. Батьки, які є активними учасниками навчального процесу, також мають долучатися до формування у дитини максимальної самостійності вдома та сприяти розвитку навчальних здібностей: позашкільні гуртки, виконання домашніх завдань, додаткові цікаві види занять.

Такі ж особливості побудови корекційних планів та навчальних програм існують для учнів з іншими порушеннями розвитку. Основне у роботі вчителя та асистента - зрозуміти потреби учня та усвідомити необхідність адаптації та модифікації навчального матеріалу, що покращить успішність навчання не

лише дитині з особливостями психофізичного розвитку, а й іншим учням класу.